IMPACTUL PANDEMIEI ASUPRA STATULUI DE DREPT ŞI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE RULE OF LAW AND THE FUNDAMENTAL LIBERTIES OF HUMAN BEINGS

CHIRTOACĂ Lilia,
dr. în drept, USM

CZU: [342.2 + 342.72/.73](478):616.98-036.21

Summary

Finding a balance between fundamental liberties, on the one hand, and the public health policies required for overcoming the crisis wrought by the pandemic, on the other hand, is a difficult task. In this context, it is essential to evaluate the necessity and proportionality of the legislation adopted in the period of public health emergency, as well as identify efficient guarantees in the case where governments put in place exceptions, derogations, or restrictions on human rights. More specifically, these limitations on human rights need to be examined according to the tests of legality, legitimacy, and proportionality.

Keywords: *derogation in time of emergency, rights and freedoms, the ECHR jurisprudence, international standards, derogation to human rights, emergency measures, global health crisis, exceptional situations, proportionality, temporariness, necessity*

Epidemia Covid-19 a generat o criză globală de sănătate, care a determinat o serie de acţiuni întreprinse de state, precum declararea stării de urgenţă. Aceste măsuri au avut un impact asupra democraţiei, statului de drept şi drepturile omului [1, p.3].

În această ordine de idei este important de menţionat standardele internaţionale şi europene privind drepturile omului, care se aplică în situaţii de urgenţă, precum şi legislaţia naţională şi, nu în ultimul rând, evaluarea şi controlul măsurilor de urgenţă.

Derogarea în caz de stare de urgenţă este prevăzută expres de dispoziţiile art.15 al Convenţiei europene privind drepturile omului, potrivit cărora în caz de război sau alt pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii, orice parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligaţiile prevăzute de Convenţie, în măsura strictă în care situaţia o impune şi cu condiţia că aceste măsuri să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii care decurg din dreptul internaţional.

Dreptul de derogare ca principiu general instituit de art.15 din Convenţie oferă statelor posibilitatea de a adopta măsuri derogatorii în cazul în care situaţia o impune, în sensul apariţiei unor pericole cu caracter public excepţional, ce ameninţă existenţa naţiunii sau securitatea naţională. Condiţiile în care statele pot pune în aplicare acest drept sunt determinate de jurisprudenţa Curţii europene.

Epidemia globală de Covid-19 a creat o situaţie publică de urgenţă, iar o astfel de situaţie implică restricţii şi excepţii privind drepturile omului, după cum sunt

prevăzute în tratate privind drepturile omului şi în legislaţia naţională a multor state. În consecinţă, din cauza pandemiei, statele se confruntă cu sarcina dificilă de a găsi un echilibru între libertăţile fundamentale şi politicile de sănătate, care sunt necesare pentru a depăşi actuala criză de sănătate.

În acest context, printre aspectele importante analizate sunt identificarea garanţiilor eficiente în cazul în care se adoptă excepţii, derogări sau restricţii privind exercitarea drepturilor omului, evaluarea legislaţiei adoptate în timpul perioadei de urgenţă privind necesitatea şi proporţionalitatea, perioada măsurilor de urgenţă, evaluarea proporţionalităţii posibilelor limitări ale controlului parlamentar, luarea în considerare a posibilităţii organizării alegerilor în timpul unei situaţii de urgenţă, respectarea standardelor constituţionale şi internaţionale privind alegerile libere şi corecte, şi alte aspecte relevante.

La nivel naţional, în art.54 din Constituţia Republicii Moldova, se prevede că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului. Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei. Şi doar în situaţii excepţionale, în cazul în care se va aplica restrîngerea exercitării unor drepturi sau a unor libertăţi, trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii.

Starea de urgenţă

Pentru a garanta legitimitatea stării de urgenţă, statele care o declară trebuie să ţină cont de natura, gravitatea şi durata situaţiei extraordinare. Doar în dependenţă de acestea se determină tipul, amploarea şi durata măsurilor de urgenţă la care se poate recurge în mod legal. Astfel, potrivit jurisprudenţei CEDO, statele contractante nu dispun de o putere nelimitată în acest caz. Când instanţa europeană exercită acest control, se iau în consideraţie limitele în care aceasta se impune, factorii pertinenţi precum: natura drepturilor care privesc derogarea decisă, durata „stării de urgenţă" care a impus-o şi circumstanţele care au generat-o [2, p.986].

Măsurile de urgenţă

Adoptarea măsurilor de urgenţă este supusă îndeplinirii unor condiţii de fond şi de formă, care de fapt constituie garanţia împotriva intenţiilor statelor de a utiliza măsurile de urgenţă în mod arbitrar. Prin urmare, toate măsurile de urgenţă, derogările şi limitările trebuie să respecte potrivit jurisprudenţei CEDO trei condiţii generale: de necesitate, proporţionalitate şi caracterul temporar.

Posibilitatea adoptării măsurilor de urgenţă presupune îndeplinirea unor condiţii de fond privind o situaţie de criză excepţională, care afectează majoritatea populaţiei şi constituie o ameninţare pentru viaţa comunităţii.

O altă condiţie prevăzută de Convenţie pentru asigurarea legalităţii măsurilor derogatorii dispuse în situaţii excepţionale constă în prezenţa caracterului de necesitate absolută. Aceste măsuri trebuie să fie strict indispensabile pentru înlăturarea pericolului public apărut, adică justificarea derogării trebuie să îndeplinească definiţia „urgenţei publice care ameninţă viaţa unei naţiuni" [3, p.6]. Iar întinderea nu este nelimitată, fiind supusă controlului instanţei europene.

De asemenea este important de a specifica durata şi aria geografică a măsurilor derogatorii adoptate. Justificarea măsurilor derogatorii se argumentează numai cît durează situaţia excepţională, iar din momentul în care această situaţie a încetat, menţinerea acestor măsuri constituie o încălcare a dispoziţiilor art.15 din Convenţie.

Astfel, toate derogările şi limitările presupun respectarea principiului legalităţii şi înlăturarea arbitrariului. Potrivit jurisprudenţei CEDO, aceste măsuri de urgenţă trebuie să fie limitate strict exigenţelor situaţiei date. De asemenea, ele nu trebuie să fie în contradicţie cu alte obligaţii internaţionale ce le revin statelor (cauza Lawless c/Irlande (fond) din 1 iulie 1961).

După cum s-a menţionat, articolul 15 din Convenţie impune statelor nu numai obligaţia respectării unor condiţii de fond privind adoptarea măsurilor de urgenţă în situaţii excepţionale, dar şi respectarea unor condiţii de formă, în sensul că măsurile de urgenţă trebuie adoptate de parlament sau guvern. Astfel, validitatea adoptării unor măsuri derogatorii presupune un act oficial, nu sub formă de declaraţie. De asemenea procesul adoptării şi aplicării acestor măsuri derogatorii de la Convenţia europeană trebuie să fie transparent, astfel încât să excludă orice abuz din partea statului.

În această ordine de idei, art.15 paragraful 3 prevede că orice stat ce exercită dreptul de derogare va informa pe deplin pe secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate, adică natura şi întinderea derogărilor de la dispoziţiile Convenţiei şi la motivele care le-au determinat. De asemenea statul în cauză trebuie să informeze pe secretarul general al Consiliului Europei şi asupra datei la care aceste măsuri de urgenţă au încetat a fi în vigoare şi de la care dispoziţiile Convenţiei devin din nou aplicabile.

Limitarea drepturilor omului

Clauzele derogatorii permit statelor să aprecieze dacă sunt circumstanţe care pot să le permită să nu aplice dispoziţii ale unor tratate internaţionale ce au ca scop protecţia drepturilor omului, pe de o parte; pe de altă parte, tocmai în asemenea circumstanţe speciale drepturile omului sunt mai vulnerabile, sub pretextul salvării altor valori [4, p.982]. Astfel, nu mai puţin importantă s-a dovedit şi necesitatea asigurării protecţiei drepturilor şi libertăţilor şi în asemenea circumstanţe excepţionale.

Limitările drepturilor omului se evaluează și sunt supuse testelor de legalitate, adică să fie prevăzute de lege; legitimitate, în sensul că se urmăreşte un scop legitim; proporţionalitate, ceea ce presupune caracterul necesar pentru atingerea scopului, adică proporţional cu scopul urmărit; caracterul temporar, cu precizarea duratei, perioadei de aplicare a măsurilor adoptate şi, dacă este cazul, prelungirea aplicabilităţii lor.

În general, limitarea drepturilor omului este necesară pentru a contribui la depăşirea situaţiei excepţionale, astfel, scopul acestor limitări este de a pune capăt crizei în sănătate și revenirea la normalitate.

În acest context trebuie de menţionat atât art.17 din Convenţie, ce interzice abuzul de drept cu privire la exercitarea drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţie, cât și dispoziţiile cuprinse în art.18 din Convenţie privind limitarea folosirii restrângerii drepturilor, care interzic deturnarea restricţiilor de la scopul pentru care ele au fost impuse.

În încheiere, menţionăm că măsurile de urgenţă trebuie să fie limitate strict exigenţelor situaţiei respective şi să nu fie în contradicţie cu alte obligaţii internaţionale ce le revin statelor. Aceste exigenţe au fost stabilite şi determinate în jurisprudenţa instanţei europene privind punerea în aplicare a dreptului de derogare.

Referinţe bibliografice:

1. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
2. Bîrsan C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediţia 2. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2010
3. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
4. Bîrsan C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediţia 2. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2010.